

– Ти чого! Які ще думки?

– Так... — Олегові стало ніяково. — Це я про своє... (А. Кокотюха «Шлюбні ігрища жаб»);

3) створення адресантом незбалансованого комунікативного акту, що зазвичай зреалізовано у помилковій адресації; неправильній ідентифікації адресата; розбіжності світоглядних орієнтацій адресанта і адресата; неврахуванні фізичного стану адресата; неврахуванні ментальності адресата, неврахуванні рівня обізнаності адресата із конкретною ситуацією, неврахуванні ерудиції адресата, його «вертикального контексту»:

– Ви Антон? Добрий день, Антоне! – Ні, я Павло. – Та ні, я ж Вас впізнала! – Ні, Ви помилилися;

По обіді Мотря почала мити горшки та миски. Вона взяла ніж і почала вишкрібати вінця старого засаленого горщика. Горщик завищав під ножем, наче цуценя. – Не шкреби, дочко, ножем, бо в мене неначе в голові скромадить,— сказала Кайдашиха". Та Мотря була не з таких, щоб комусь підкорятись. Згодом вона починає дуже різко відповідати свекрусі, а потім зовсім перестає її слухати (І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»);

4) створення адресантом дезорієнтованого комунікативного акту. Такого типу комунікативні девіації пов'язані з: побудовою адресантом непослідовного, нелогічного висловлювання; невмінням адресанта побудувати мовленнєвий жанр певного типу (стильової скерованості, регістру тощо); побудовою незрозумілого адресатові мовленнєвого жанру:

Василь робить знак одчаю: – Я? Це сказати? Навпаки! Я весь час намагаюся довести протилежне: не можна нехтувати нічемними речами! Фактами, хоч які б химерні вони не були, треба злодійснювати!

– Вас важко зрозуміти!..

– Можливо!.. (В. Домонтович «Дівчина з ведмедиком») (непослідовність комунікативного акту, його нелогічність).

Цікаві за структурою і семантикою і девіації, спричинені адресатом, оскільки він також є повноправним учасником комунікації і може впливати на успішне / неуспішне завершення мовлення. Такі невдачі у мовленні, структуровані адресатом, як зазначає О. В. Яшенкова, можуть бути повними і неповними, свідомими і несвідомими, вербальними і невербальними [4, с. 185–186], мають свої особливості створення і потребують ґрунтовного дослідження, що і плануємо зробити у наступних наукових розвідках.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
3. Домрачева І. Р., Аксьонова І. О. Основи мовленнєвої діяльності. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 101 с.
4. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

УДК 81'23'42:37.091.313](043.2)

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ МЕТОД СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Л. М. Коваль

Проблема психолінгвістичного аналізу тексту не нова. Її вивченню присвячено ще праці фундаторів психолінгвістичної науки – М. Жинкіна, С. Засєкіна, І. Зимньої, О. Кубрякової, О. М. Леонтьєва, О. О. Леонтьєва, О. Лурії, дослідження яких спиралися на положення про мовлення як вид діяльності людини, що має чотири фази – орієнтування, планування, реалізацію, контроль.

Із часом набула актуальності методика психолінгвістичного аналізу тексту, ґрунтована на основі дослідження мовленнєвої взаємодії комунікантів. У фокус аналізу потрапили такі параметри тексту, як: а) конситуація (екстралінгвістична реальність, у якій відбувається комунікативний акт); б) час; в) послідовність реплік комунікантів; г) суб'єкт і об'єкт мовлення; г) реакції мовців тощо (В. Красних).

У сучасній українській психолінгвістиці набув поширення підхід, згідно з яким психолінгвістичний аналіз тексту являє собою інтегративний науковий метод, зорієнтований на виявлення екстра- та інтралінгвальних характеристик текстових масивів, породжених мовленнєво-мисленнєвою діяльністю людини.

Власне-лінгвістичними параметрами такого аналізу слугують:

- обсяг тексту;
- кількість речень;
- їх середній розмір;
- коефіцієнт лексичної різноманітності;
- коефіцієнт дієслівності/агресивності;
- коефіцієнт емболії.

Показник середнього розміру речень засвідчує особливості вербального інтелекту або різку зміну емоційного стану автора тексту. Наявний обернено пропорційний корелятивний зв'язок між збільшенням ступеня емоційності мовлення та обсягом висловлювання: що емоційнішим є мовець, то коротшими висловлюваннями він/вона послуговуватиметься.

Коефіцієнт словникової різноманітності спрямований на виявленні психопатології, наприклад шизофренії або схильності до неї. Словникова різноманітність також визначає вербальний інтелект автора тексту. Цей коефіцієнт вираховується за формулою:

*Коефіцієнт словникової різноманітності = (кількість різних слів / 2 * кількість слів) * 100 %.*

Наприклад, текст містить 50 слів, із них не повторюються 40. Коефіцієнт словникової різноманітності вираховуємо так: $(40 / 2 * 50) * 100 \% = 40 \%$.

Коефіцієнт дієслівності інакше називається *коефіцієнтом агресивності*. Це співвідношення кількості дієслів і дієслівних форм (дієприкметників та дієприслівників) до загальної кількості всіх слів. Коефіцієнт вираховується за формулою:

*Коефіцієнт дієслівності = (кількість дієслів / кількість усіх слів) * 100%*

Якщо в тексті із 50 слів наявні 30 дієслів, коефіцієнт дієслівності становитиме: $(30 / 50) * 100 \% = 60 \%$

Високий коефіцієнт агресивності засвідчує високу емоційну напруженість тексту, динаміку подій, нестабільний емоційний стан автора на момент створення тексту.

Коефіцієнт емболії, прагматичної маркованості чи «засміченості» мовлення, становить собою співвідношення загальної кількості ембол, тобто слів, які не мають семантичного навантаження, до загальної кількості слів у реченні. До таких одиниць належать вигуки, вульгаризми, нерелевантні повтори, прагматичні (вставні слова або вирази) маркери та деякі дискурсивні маркери за винятком тих, що функціонують як засоби зв'язності (когезії) й цілісності (когерентності) тексту (*отже, відтак, тому, адже, оскільки, але, однак, бо, проте, водночас, до речі тощо*). Коефіцієнт емболії перебуває в обернено пропорційному зв'язку з показниками вербального інтелекту та ступенем емоційного збудження мовця/автора тексту, а також формує уявлення про загальну культуру мовлення:

*Коефіцієнт емболії = (кількість ембол / кількість усіх слів) * 100 %.*

Наприклад, у тексті з 50 слів нараховано 10 ембол. Коефіцієнт емболії буде таким: $(10 / 50) / 100 \% = 20 \%$.

Методика психолінгвістичного аналізу тексту значною мірою зумовлена стильовими особливостями текстів. Зокрема, дослідники публіцистичних текстів акцентують на виявленні таких психолінгвістичних характеристик, як:

- поєднання конотованих висловів, поєднання метафор;
- конфлікт-контраст між стандартом літературної мови у газетній статті та експресією;

- формування негативного враження про журналістський матеріал під впливом стилістико-логічних помилок та елементарних друкарських недоліків;
- використання діалогічних тактик;
- ситуативно-когнітивний вектор висвітлення гендерних закономірностей поведінки політиків;
- маніпулювання [5].

Дослідники художніх текстів зосереджуються на вивченні дискурсу окремих персонажів або ж авторського дискурсу, аналізуючи їх за параметрами: прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика, стиль [2; 3]. Тому психолінгвістичний аналіз художнього тексту може включати методики інтент-аналізу, контент-аналізу, психографологічного аналізу тощо. В останні роки активізовано психолінгвістичний аналіз перекладних художніх творів, метою якого є встановлення кореляцій втілення комунікативних інтенцій у межах трихотомії «автор – перекладач (інтерпретатор) – читач» [1; 4].

Отже, психолінгвістичний аналіз тексту – сучасний інтегративний дослідницький метод, спрямований на виявлення вербальних характеристик тексту, зумовлених мовленнєво-мисленнєвою діяльністю автора. Специфіку та процедуру психолінгвістичного аналізу тексту визначає його стильова належність.

Література

1. Дружина Т. А. Психолінгвістичний підхід до аналізу художнього твору (на матеріалі уривка з роману М. L. Stedman «The Light between Oceans»). *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2019. № 28. С. 86–94.
2. Дячук Н. В. До проблем дослідження художнього тексту у психолінгвістиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Вип. 10. 2016. С. 241–244.
3. Кирилюк О. Основи психолінгвістичного дослідження безадресного письмового дискурсу (на прикладі щоденникових записів В. Винниченка). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. Вип. 128. 2014. С. 197–200.
4. Козаченко Ю. А. Психолінгвістичний аналіз внутрішнього монологу героя драматичного твору (на основі драми Бертольта Брехта «Життя Галілео»). *Траектория науки : Международный электронный научный журнал*. 2016. Т. 2. № 12. С. 41–45.
5. Холод О. Соціальна автоідентифікація політика в біографічному інтерв'ю: психолінгвістичний аспект. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Psyholing/2008_2/statti/08homipa.pdf

УДК 811.161.2'373.44

ВИРОБЛЕННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ СЕМАСІОЛОГІЇ

Н. А. Митько

Здобувачі вищої освіти на заняттях з лексикології сучасної української мови, розглядаючи слово як основну мовну одиницю в лексичній системі мови, вивчають структуру лексичного значення, багатозначність слова, типи лексичних значень. Ці питання є предметом розгляду семасіології – розділу мовознавчої науки, що вивчає значення, внутрішній зміст мовних одиниць. Студенти докладно ознайомлюються з ознаками слова. Оскільки слово складається з комплексу звуків, за якими закріплене певне значення, то таку одиницю можна вважати двосторонньою. Зовнішня сторона слова, його план вираження, називається лексемою, внутрішня сторона, чи внутрішній зміст слова, його значення, називається семемою. Ці теоретичні відомості викладач допомагає усвідомити студентам, наводячи приклади тлумачень слова в словнику. Опрацьовуючи структуру лексичного значення на практичному занятті, можна запропонувати різні завдання на основі тлумачного словника: прочитати лексичні значення наведених слів, зазначених у словнику, і визначити семи та їх види; користуючись «Словником української мови» в 11 томах, виписати лексичні